

2004. június-július - **Elmélkedő – Színek - Van-e a színeknek hatalmuk?**

Mind a fotós, mind az újságírói gyakorlatomból ismerek olyan fotográfusokat, akik szinte dogmatikus merevséggel utasítják el a színes fotózást.

Ezt az álláspontjukat különféle ideológiákkal igyekeznek megindokolni. Nem kell hozzá mélylélektani elemzés, hogy legtöbbször fölismerjük, racionalizáció, öngazolás mondatja mindezt. A fotósok másik része pedig funkcionális - vagy fogalmazhatunk elegánsabban: esztétikai - alapon választ a fekete-fehér, illetve a színes technika alkalmazása között. Tehát, fekete-fehér vagy színes nyersanyagra dolgozzunk? E dilemma mögöttes tartalmát vizsgálom meg ebben a tanulmányban, elsősorban pszichológiai szempontok alapján.

Közismert, hogy a színeknek van térhatásuk, tudjuk, hogy a színek harmóniában lehetnek egymással, de ismerünk ellentétes színeket is, ezekre azt mondjuk, hogy diszharmóniát váltanak ki, továbbá van fogalmunk a színek szerepéről és a színek jelentéséről. Tudjuk, hogy az egyik szín meleg, a másik hideg. Az egyik megnyugtat, a másik pedig felizgat. Ugyanakkor a színeknek örök időktől fogva fontos szerepük volt az élőlények kapcsolatrendszerében, kommunikációjában is. A természetben a színek ismerete a túléléshez elengedhetetlenül fontos volt. Egymást és a ragadozókat, az ehető és a mérgező növényeket, az ellenséget, a veszélyt a színükről lehet felismerni. Napjaink civilizációjában, a mindennapi életben is használjuk a színek segítségét a tájékozódásban. Mindez igaz a fotók színeire is. De vannak nehézségeink is a színekkel kapcsolatban. Kísérletekkel bizonyították, hogy a színek árnyalataira nehezen emlékezünk. A színemlékezés bizonytalanságainak legfőbb oka, hogy kevés a köznyelvben ismeretes színnév. Tanuláslélektani magyarázata van, hogy aminek nincs neve, azt nem tudjuk társítani, nem emlékezünk rá. Alig több mint tíz a leggyakrabban használt színelnevezés (a barna, a fekete, a fehér, a kék, a lila, a narancssárga, a piros, a rózsaszín, a sárga és a zöld). Ezzel szemben a gyakorlottabb szeműek által megkülönböztethető színárnyalatok száma sok ezerre tehető. Hogy könnyítsük a dolgunkat, valamilyen közismert tárgy színével rokonítjuk a színeket. Égszínkék, fűzöld, kanárisárga, koromfekete, meggyszínű. A textilgyárak ezen úgy igyekeznek segíteni, hogy a színminta könyvekben az egyes színek alatt egy fantázianév olvasható. Voltak ugyebár a fotózásban a kezdetek, a fekete-fehér és a barna korszakok. Ez utóbbi már fel is adja az első labdát: napjainkban, ha régies hatást akarunk elérni, barnítjuk a fotót. A barna szín nemcsak elegáns, hanem régít is sugall.

A fotográfiák gyorsabban elkészültek és pontosabbak voltak a festők alkotásainál, de a festők voltak igazán élethűek.

Mélies már a múlt század fordulóján alkalmazta a színek hangulatteremtő hatását, amikor kockánként festette a mozgófilmet. A színes film csak a 30-as évek közepétől terjedt el, a Kodak cég kutatásainak eredményeként. Nálunk az első színes film a Ludas Matyi volt 1949-ben. Korunk nagy vívmánya (átka?), hogy a televízió is színesbe váltott, Amerikában már az ötvenes években, itt a 80-as években. A fotózásban a színes technika széleskörű elterjedése valamivel megelőzte a televíziót.

A színek és a művészet

„Muszáj volt kimozdulnom, éreznem a bőrömön a levegőt, a Napot, az élet pezsgését. A tél szürkésege, hideg kopársága után szinte érezni a levegőben, ahogy a természet, és az emberek egyaránt alig várják az újjászületést, az éltető meleget, a színek, formák, illatok tobzódását, és hogy ledobva a tél minden komorságát, megújulhassanak kívül, belül. Ugráltam a napsütésben a zöld fűvön és szélesen vigyorogtam a világra. A világ kerek, piros retek volt ma. Csupa lé, csupa frissesség, csupa vidám piros. A körülöttünk lévő színes világ mindennapi életünkben a jó közérzet és sok öröm egyik forrása.”

Ezeket a sorokat egy huszonéves lány küldte világgá az interneten. Szinte költői vallomása jól érzékelteti a színek fontos szerepét életünkben.

Témánkhoz természetesen a festészet kínálja a legkézenfekvőbb analógiákat. Ismert Leonardo da Vincinek az a megállapítása, miszerint a kép olyan látványelemekkel rendelkezik, mint a fény és az árnyék, a szubsztancia és a szín, a forma és a tér, a távlat és a közelség, a mozgás és a nyugalom.

Az expresszionista művészek (a múlt század első harmadában alkottak Németországban) elsősorban olyan képi formákat hoztak létre, amelyek a külvilág ábrázolása helyett inkább a belső érzéseiket vetítették ki. Az expresszionista festmény a végsőkéig személyes, az alkotó a vásznat az érzelmek kifejezési helyeként fogja fel. Természetesen színekkel.

A múlt század húszas éveiben Moholy-Nagy László is megfogalmazta gondolatait a festészet és fényképészet jövőjéről: „Általában elmondható, hogy a színes (és hangos) filmalkotás megszületésével a történelmi hagyományokban gyökerező, természetmásoló festészet egyre növekvő biztonsággal szakad majd el a tárgyi elemek ábrázolásától a tiszta színviszonylatok megjelenítésének kedvéért, és ezzel a reális vagy a realitáson túli vagy az utópisztikus ábrázolás és az objektív megjelenítés feladatát - amelyet mindeddig a festészet töltött be - az eszközeit tekintve egzaktnak megszervezett fényképészet (film) veszi át.” Továbbá: „...a mechanikus-optikai színes ábrázoló megformálás: a színes fénykép, illetve a film merőben eltérő eredményekhez vezet majd, mint a mai Lumière és más felvételek. Az efféle természetábrázolás giccsesen színes érzelgősségének azután már a nyoma sem marad többé. A színes fotó, akárcsak a hangosfilm és az optofonetikai formaalkotás egészen új, egységes alapokra fog épülni, habár az ehhez szükséges kísérletek száz évig is eltarthatnak még.”

Tévedett a természetábrázolás megítélésében, és a színes fotózás/filmezés technikájának elterjedését pedig sokkal lassabbnak jósolta. A mai természetfotósok bizonyára kikérnék maguknak, ha színes felvételeiket giccsesnek minősítenék.

De ha már a mozgókép is képbe jött, ott is hasonló funkciót töltenek be a színek. A szín nemcsak a dolgok tulajdonságaként jelenik meg a filmben, hanem többletinformáció hordozójaként: szimbolikus értelmezésre, érzelmkifejezésre, atmoszférateremtésre is szolgál. Tehát a színeknek nemcsak érzelmi hatásuk, jelentésük van, hanem „drámai”

kifejezőeszközként is működnek. A harmadik dimenzió, a térbeliség ábrázolását is segíti: a közelség, a távolság, amit általában a köztes levegőréteg (párasság) segítségével érzékeltet. Így a fotó is az impresszionista festészethez hasonló képi világot tud teremteni.

Ha elemezzük a gyermekek rajzait, szembetűnő, hogy a tárgyak nem mindig a természetes, megszokott színekben jelennek meg. A felnőttek festészetében sem mindig a megszokott jellemzői a színek a tárgyaknak, hanem önálló életű elemei, amelyek a kifejezést szolgálják, és olykor meg is döbbennek a nézőt.

Mit is jelentenek a színek?

A kommunikációban nagy szerepet kap a színek megjelenítése. A színek tudatos megválasztásával a célcsoport figyelmét felhívhatjuk a tartalmi mondanivalóra.

Megtanuljuk, hogy a piros az tilos, a zöld az szabad, a fekete-sárga pedig a veszély jele.

Tudjuk, hogy a fekete ruha a mi kultúránkban a gyász jele. A fehér menyasszonyi ruha az ara ártatlanságát jelképezi. A papi bíbor a férfi-nő kék-vörös színpárral szemben a nemtelenséget, a szexus távolítását jelenti. A lila nagyon jól jelzi a szexuális irányultságot is.

Azok a színek, amelyek a nap, a tűz, az izzás színeit idézik fel (narancs, vörös, okker) azokat meleg színeknek nevezzük. A tél, a jég, a víz színeit felidéző kék, fehér, ezüst a hideg színek. A sivatag szárazságára társíthatunk a sárga, az okker színek láttán. A színek hatását az is befolyásolja, hogy milyen „társaságban” vannak: például a sárga a vörös és narancs mellett hidegnek számít.

Nem eldöntött, hogy velünk születik-e az összeillő színek kombinációk felismerése vagy a szocializáció során tanuljuk meg. Mindenesetre tapasztaljuk, hogy egy bizonyos színösszeállítást harmonikusnak ítélünk, míg másokat elutasítunk, és zavarónak tartunk. Ám e téren is változások figyelhetők meg. Míg korábban elképzelhetetlen volt egy piros-lila öltözék, ma némelyik divatdiktátor meglepő színek kombinációkkal sokkolja a közönséget.

A divatkreátorokkal szemben a természet a legharmonikusabb színekkel gyönyörködtet bennünket. Senki nem tartja a vakító hó és a feketéllő-barnálló fatörzsek ellentétét ízléstelennek. Ugyanígy a naplemente aranyló színeit, a madarak színpompás tollazatát vagy a zöld mezőn virágzó pipacsok vörösét sem érezzük elviselhetetlennek. A természet színkínálatát tehát általában elfogadjuk. Ezt ismerték föl a távol-keletiek és kezdték alkalmazni a feng shui gyakorlatában.

A régi kínai filozófiai tanítások szerint a yin és a yang egymást kiegészíti, de ellentétes: a yin a nőiséget jeleníti meg, gömbölyű és kerek formákkal és zöld, fehér színekkel. A yang a férfit jelenti a szögletes, sarkos formákkal, a sárga és a fekete színnel. A feng shui a tárgyak színét energetikai és szimbolikus dimenzió szerint különbözteti meg. **Zétényi Zoltán**